

Innehåll

Kulturstudier, idrott och forskningens utmaningar 7
av *David Cardell & Helena Tolvhed*

NATIONALITET, ETNICITET OCH GENUS

Manlighet och modernitet: Mediekonstruktionen av
Ingemar Johansson som nationell hjälte 25
av *John S. Hellström*

Idrottshistoriska utmaningar och periferier:
Om kritisk historieskrivning och idrottskvinnan
som normbrytande figur 43
av *Helena Tolvhed*

I Sverige simmar vi tillsammans:
Simkunnighetens etnografi 63
av *Ella Johansson*

IDROTTENS GRÄNSTRAKTER

Barnidrottens spridning, kulturindustrin
och kulturstudiernas möjligheter 85
av *David Cardell*

- Tävling i datorspel –
från lek med elektronik till e-sport 107
av *Jesper Thiborg*
- Idrottens gränstrakter:
Om äventyrsidrott och friluftssport 127
av *Johan Arnegård & Klas Sandell*
- Ett alternativ till kritik? Om parkour, Michel Serres
och ”konsten att spåra” 147
av *Kalle Jonasson*

KROPPSLIGT KÄNNANDE OCH KUNNANDE

- Hellre lätt och snabb än väl skyddad:
Om fotbollskläder relaterat till hälsa 169
av *Viveka Berggren Torell*
- Sinnligt kunnande och lärande:
Balans och proprioception ur ett
samhällsvetenskapligt perspektiv 193
av *Åsa Bäckström*
- Att bli kär i en rullstol: Kropp, kön och teknologi 211
av *Elisabet Apelmo*
- Författarpresentation 229

Kulturstudier, idrott och forskningens utmaningar

DAVID CARDELL & HELENA TOLVHED

Upprinnelsen till denna antologi är den kulturstudiekonferens som arrangerades i juni 2009 vid Advanced Cultural Studies Institute of Sweden (ACSIS), nationellt centrum för tvärvetenskaplig kulturforskning med bas på Campus Norrköping, Linköpings universitet. Temat för konferensen var *Kultur~Natur*, där tecknet tilde (~) signalerade en oupplöslig men samtidigt svårformulerad sammanlänkning av de två begreppen. Konferensens uttalade avsikt var att sätta kulturforskningens grundvalsfrågor på dagordningen, och mer specifikt den kulturdefinition som ställer kultur mot natur. Relationen mellan de båda har traditionellt uppfattats som en polaritet, en tudelande dikotomi eller rentav en radikal motsättning. I denna anda tematiserade konferensens plenarföreläsare överskridanden av gränserna mellan människa och djur, mellan stad och land och mellan biologi och kultur via kropp, känslor och sinnen.

Vi såg konferenstemat som ett utmärkt tillfälle att sätta idrott och fysisk kultur på kulturforskningskartan. Det blev två sessioner med undertecknade redaktörer som sessionsansvariga, med benämningarna "Rörelse, kropp, identitet" respektive "Sportifiering, fritid, simulering". Merparten av bidragen i föreliggande antologi är sprungna ur presentationer som gjordes i dessa konferenssessioner. Vi har emellertid glädjande nog även kunnat få med artiklar från några konferensdeltagare som genomförde presentationer i andra sessioner vid konferensen, samt dessutom en artikel skriven av Elisabet Apelmo som inte närvarade vid konferensen men vars ämne passar synnerligen väl in i antologins tematik.

Kulturstudier, eller cultural studies, är ett akademiskt fält som intresserar sig för kultur i dess vida bemärkelse och som nått internationell spridning. Det formerades i Storbritannien från slutet av 1950-talet med forskare som Richard Hoggart och Raymond Williams samt med bildandet av Centre for Contemporary Cultural Studies (CCCS) i Birmingham 1963/4.¹ Med impulser från kritisk litteraturvetenskap, marxistisk sociologi och vuxenutbildning inriktades forskningen här mot att studera kulturer bland grupper som tidigare inte uppmärksammats – etniska minoriteter, kvinnor, arbetare och ungdomar. Man studerade medier och vardagens populärkultur, riktade kritik mot en föreliggande akademisk inskränkthet och formulerade ett nytt, mer reflexivt och samhällsengagerat forskarideal.² Inom fältet rymms forskning om vardagliga sammanhang såväl som mer spektakulära kulturella fenomen, med gemensamt fokus på samspelet mellan mening, makt och identitet.

Kulturstudiernas olikartade och föränderliga utgångspunkter och intresseområden – empiriskt, metodologiskt och teoretiskt – medför både möjligheter och problem. Utrymmet för att utveckla och syntetisera forskningsperspektiv kan utgöra en styrka för fältet, men det faktum att fältets objekt och identitet är svåravgränsade har gett upphov till kritik.³ En del röster har hävdad att kulturstudierna transformerats från det radikala projekt de utgjorde i 1970-talets Storbritannien till att idag utgöra en tvärvetenskaplig plattform för ekonomisk nytta och en understödjare av den växande kulturindustrin. Enligt detta argument förklaras den tvärvetenskapliga forskningens genomslag, i den nyliberalt färgade universitetsvärlden, med att denna lättare än mer traditionella och institutionaliserade discipliner låter sig omformas efter externa politiska intressen och tillhörande finansieringsmöjligheter.⁴

1 McGuigan 2006, s. 143, diskuterar cultural studies ursprung i relation till ett flertal nationella och kontinentala kontexter. Den som önskar fördjupa sig i diskussionen om fältets uppkomst och utveckling internationellt under 1900-talets senare del hänvisas till McGuigan och andra arbeten med denna fråga i fokus. Se även Kellner 1997.

2 Axelsson & Fornäs 2007, s. 27, During 2005, s. 1.

3 During 2005, s. 6-9. Teoretisk och begreppslig förvirring om vad som kvalificeras som kulturstudier kan skönjas exempelvis inom idrottsociologin samtidigt som det där också finns intressant forskning som utvecklats med inspiration av just denna inriktning (Andrews 2002). Kritik har riktats mot kulturstudiernas politisering av forskning och kritiker har hävdad att noggrann granskning av källor och argument åsidosätts (Sokal 1996).

4 Lehtonen 2009. Se även During 2005 s. 14-17, Frank 2001, s. 276-306, samt McGuigan 2006.

Idrottsvetenskap är ett exempel på en disciplin som tillkommit i fler- och tvärvetenskapens tidsålder, för att utifrån olika vetenskapliga perspektiv belysa ett empiriskt forskningsobjekt. Även detta vetenskapliga fält har mött kritik. Företagsekonomen och kulturteoretikern Mats Alvesson har hävdad att idrottsvetenskapen exemplifierar en tendens där högskolor kommit att erbjuda kurser av hobbykaraktär i syfte att nå större grupper av potentiella studenter och således inbringa nytt kapital.⁵ De personliga och ekonomiska intressena hos ett antal aktörer – bland studenter och högskolornas anställda – tillåts här, menar Alvesson, att definiera kunskapens ramar. Vetenskapen styrs, enligt ett sådant argument, av marknadsfaktorer och enligt kapitalismens centrala formel om tillgång och efterfrågan.

Men att hävda att idrottsvetenskap eller kulturstudier så totalt och endimensionellt skulle foga sig efter en kapitalismens logik är att ge en alltför förenklad bild av sakernas tillstånd. Ett likartat argument kan i så fall även anföras mot ämnet företagsekonomi, vilket i generella termer kan beskrivas som en normativ handelsmännalära, men här står Alvesson själv som ett uppenbart motbevis.⁶ Exempel inom nämnda discipliner visar på att forskare utifrån olika drivkrafter kan utmana föreställningar om ämnens generella intressen och dess grundvalar – oavsett om det rör sig om ekonomi, fritid eller idrott. Kanske är det då inte heller så dumt att erfarenheter från fritidens, idrottens och ekonomins fält kan föras in för reflektion inom ramen för en kritisk social- och kulturforskning? Det är vår förhoppning att föreliggande antologis bidrag ska tjäna som en illustration av de olikartade perspektiv som ryms inom, eller kanske rättare sagt är relaterade till, kulturstudier och idrottsvetenskap.

Idrotten är en populär och vardagsnära kulturyttring, det vill säga just det som kulturstudier traditionellt har uppmärksammat i opposition mot en elitistisk förståelse av kultur som "fine arts". Trots detta, och trots idrottens otvivelaktiga och växande såväl ekonomiska som kulturella samhällseliga betydelse, utgör den ett försummat område inom kulturstudierna. Simon During ser en förklaring i det faktum att kulturstudier ofta har bedrivits av vänstersinnade forskare med medelklassbakgrund, och dessa har hellre ägnat sig åt musik och åt de former av ungdomskultur de själva kunnat relatera till.⁷ Idrottens antiintellektuella stämpel har ställt den utanför kulturstudiernas akademiska intres-

5 Alvesson 2006.

6 Gustafsson 2005, s. 16.

7 During 2005, s. 7.

seområde. Istället har studier av idrottskultur avknoppats till de löst sammanhållna fälten för idrottsociologi och idrottsforskning.⁸

Samtidens vetenskaper indelas inte sällan i tillämpade och kritiska perspektiv.⁹ Denna bok erbjuder inte några recept för hur idrotten kan utvecklas enligt dess egna mål, premisser eller egenformulerade ideologier, som t.ex. hur prestationer och resultat kan nå nya höjder. Sådana tillämpade ansatser håller dock många andra idrottsforskare sysselsatta. Istället rör sig bidragen i föreliggande antologi på den kritiska vetenskapens marker, med syftet att belysa fler aspekter av idrotten som samhällsfenomen. Sådana analyser kan, menar vi, bidra till en fördjupad förståelse för och förändrade uppfattningar om idrott, och de kan även – potentiellt – påverka idrottens strukturer.

Senare tids diskussioner om vetenskap låter oss emellertid förstå hur en ”kritisk” etikettering i sig kan vara problematisk: den kritiska benämningen har idag blivit spridd och populär bortom radikalt förpliktigande ståndpunkter¹⁰ och utgör stundtals en yta under vilken föga utmanande perspektiv döljs.¹¹ Det gläder oss därför att ett av bokens bidrag inom ramen för en diskussion om rörelsemönster, kroppskultur och vetenskapliga paradig resonerar kring kritikbegreppets betydelse och relevans. Kalle Jonasson önskar att med sitt bidrag gå bortom den kritiska och dekonstruerande ansatsen, dock utan anspråk på att erbjuda en färdig paketylösning för hur forskning skall definieras eller bedrivas. Istället framhåller han sökandets och det kreativa sammanbindandets betydelse för forskningen. Vi förstår denna ansats som stående i motsats till stelbenta vetenskapliga instruktioner och som ett bidrag till en agenda för en öppen kultur- och idrottsvetenskaplig kunskapsutveckling.

Vad utgör då idrottens grundläggande kännetecken? I ovan nämnde Jonassons artikel behandlas empiriskt fenomenet parkour, som är en kroppskulturell urban rörelsekonst. Utgör en sådan verksamhet idrott? Och vidare, utgör den nöjespark och de evenemang som David Cardell belyser i sin uppsats verkligen idrottsliga sammanhang? Eller de datorspelstävlingar som Jesper Thiborg analyserar; e-sport med nya, teknologiska medel där den kroppsansträngning som ofta kännetecknar traditionell idrott saknas samtidigt som tävlingsformerna och organisationsstruktur bygger på idrottens modeller? Om ämnet för bokens ana-

8 Cole 2006, s. 341, Hughson et al. 2005, s. 83.

9 Se Smythe & Van Dinh 1983 för en definition av dessa perspektiv.

10 Steinert 2003.

11 Zizek 2002.

lyser vore satt utifrån den idrottsdefinition som flera lärosäten i Sverige utgår från i undervisning och forskning – att det handlar om en hälsosam fysisk aktivitet för utveckling där tävlan utgör ett centralt inslag – skulle forskningsområdet begränsas. Idrott, tävling och fysisk aktivitet är idag inslag i många olika sammanhang, där olika rationaliteter spelar in och påverkar utövandeformernas konfigurationer. Snäva definitioner av idrott blir problematiska för forskningsfältet eftersom variation och anpassning efter föränderliga ekonomiska, sociala och kulturella strukturer är utmärkande för idrott.¹²

Därmed bär den forskning som studerar idrottens gränstrakter med sig möjligheter att utmana stabila och förgivettagna definitioner. Det är tänkbart att idrottens byggstenar visar sig vara så spridda att studiernas frågeställningar och intresseområden behöver vidgas och att jämförande studier blir särskilt påkallade. Detta öppnar för analyser utifrån samtidsrelevanta frågor om hur kulturella uttryck, livsstilar och idrott sammanblandas i olika sammanhang och med olika utfall.¹³ Det kan då t.ex. handla om fenomen som visar på populära virtuella aktiviteters idrottslighet, såsom datorspelandets sportifiering som Thiborg undersöker, eller sportifieringen av friluftslivet som Johan Arnegård och Klas Sandell behandlar i denna bok i syfte att utveckla en ny förståelse av idrottslika och mångfacetterade sammanhang. Arnegård och Sandell visar härmed hur idrotten ger uttryck för en entreprenörskultur där gångbara samtidskulturella värden som äventyrlighet, risktagande och kreativitet avspeglas i form av nya idrottshybrider inom turism- och kulturindustrin.¹⁴ Som framgår av Åsa Bäckströms artikel i denna antologi föreligger även fruktbara gränssytor mellan idrottsforskning och pedagogik genom ett kroppsligt sensomotoriskt lärande med fokus på kroppars ”tysta kunskap”.

Antologins bidrag förenas tematiskt genom ett empiriskt fokus på olika fenomen av kroppslighet med framträdande drag av fostran, gemenskap och konkurrens. I linje med ovanstående resonemang om idrottens gränstrakter skulle antologins ämne med en bredare benämning kunna beskrivas som *fysisk kultur*. Detta utgör ett samlingsbegrepp för aktiviteter inom idrottens och fritidens fält som är fokuserade på kroppslig verksamhet i någon mening. Begreppet fysisk kultur kan användas som rubrik för att utforska och påvisa likheter mellan idrott

¹² Andrews 2002, op cit.

¹³ Exempel på en här relevant och fruktbar analys återfinns i Ohl 2004.

¹⁴ During 2005 s. 15.

och annan aktivitet. Eller för att förflytta fokus från idrottsarenan och röra sig mot ett jämförande perspektiv i vilket kroppslighet också är av central betydelse. Som utgångspunkt kan begreppet fysisk kultur också tillåta närmare analyser av koreografier inom populärkulturella fenomen, såsom inom den välkända men idrottsligt bespottade – och även idrottsligt ironiska – wrestlingen.¹⁵ Att analysera ett kulturellt intressant fenomen som wrestling utifrån ett strikt idrottsbegrepp riskerar att leda in på ett mindre intressant stickspår; den idrottsnormativa och polisiära frågan om huruvida aktiviteten är att betrakta som idrott eller inte. Givetvis föreligger filosofiska möjligheter i att diskutera en sådan fråga. Men idrottsbegreppet kan här också utgöra ett hinder, då det avgränsar fältet av möjligheter för analys av populärkulturella och idrotts-lik former. Att fokusera på ett bredare ramverk av fysisk kultur kan således erbjuda kulturforskaren vidare möjligheter än då fokuseringen sätts till idrott i en snäv bemärkelse.¹⁶ Det ger vidare möjligheter att utan betungande normativ värdering behandla hur olikartade aktivitetsformer och produkter tagit intryck av den moderna idrottens lära om tävling och rekordutveckling och härigenom underställs processer av sportifiering.¹⁷

Det som kan kallas för ett slags ”kroppslig vändning” inom kulturforskningen har burits fram som ett försök att komma bort från och rentav upplösa modernitetens dikotomier. Vi människor förstår rimligen våra kroppar genom kulturen, samtidigt som kulturen lämnar avtryck på och i våra kroppar. Som en kulturell uttrycksform med en förmåga att på ett högst konkret sätt forma kroppars själva materialitet utgör fysisk aktivitet och idrott, menar vi, en intressant arena för att utforska dessa processer. Ett belysande exempel är att fenomen som ”tjejkast” inte, som Iris Marion Young framhållit, beror på några fysiska skillnader mellan könen utan är sociokulturellt inlärt.¹⁸ Tjejkastet illustrerar hur våra kulturella föreställningar inte endast formar vårt sätt

15 Fiske 1987, s. 246.

16 Vi har begreppsmässigt inspirerats av John Hughsons inledningstext till ett temanummer i tidskriften *Ethnography* om fysisk kultur (Hughson 2008). Tidigare relevanta bidrag vilka för oss påvisar det fruktbara i att vidga analyser bortom idrott till kroppsövningskultur och kroppskultur återfinns i Engström 1999 respektive Lefebvre 1991.

17 Intressant i sammanhanget är utbyten mellan idrott och pornografi, som tidigare diskuterats i termer av sexualisering eller porrifiering av idrottsutövare (Miller 2001, s. 109). Det finns också möjligheter att anlägga ett kritiskt idrottsperspektiv på pornografins iscensatta fysiska kultur, vilket aktualiseras genom Nina Powers (2009, s. 55) iakttagelser kring rekordsträvan gällande antal penetrationer, vilket påminner om idrottens ideologi om än i en annorlunda kontext.

18 Young 2000.

att tänka om oss själva och omvärlden, utan också förkroppsligas som invanda praktiker.

Helena Tolvhed diskuterar i denna antologi hur idrottshistorien präglats av sociala tabun kring sådana aktiviteter som utvecklar kvinnors snabbhet och överkroppsstyrka, vilket bidragit till en slags självuppfyllande profetia genom vilken föreställningar om kvinnokroppens svaghet bekräftats. Här har idrotten varit del av de processer där kön ”görs” socialt och kulturellt, vilket även framgår av John Hellströms artikel med fokus på maskulinitet och kön utifrån exemplet Ingemar Johansson. Detta kulturella görande av kön pekar mot att biologin i sig självt, som R.W. Connell framhållit, utgör en alltför osäker grund för upprätthållande av kön som en grundläggande social kategorisering.¹⁹

Kroppsnormer och maktrelationer i det senmoderna och ”mångkulturella” samhället framstår som relevanta att diskutera i förhållande till idrott. Ella Johanssons bidrag i denna antologi visar att den etniska segregering av rummet som inte får förekomma ”i ett svenskt bad” kommer till stånd genom en officiell ålderssegregering med särskilda badtider för olika åldersgrupper. Vidare behandlar Elisabet Apelmos artikel normer kring kroppslig funktionsnormalitet och funktionshinder. I parallellitet med hur den frigörande kvinnoforskningen kom att utvecklas till genusforskning med fokus på hur genusnormer genomsyrar strukturer och formar identiteter, och hur Gay and Lesbian Studies blev sexualitets- och queerstudier med udden riktad mot heteronormativitet, har forskningen kring funktionshinder rört sig från att fokusera avvikelse till att istället belysa den kroppsfunktionalitetens norm (able-bodiedness) som i kulturell mening producerar avvikelse och normalitet i sociala sammanhang. Funktionshinder betraktas här inte som ett statistiskt tillstånd – någonting som individen ”har” – utan som kontextberoende och bestämt av kulturella normer och praktiker liksom fysiska, människoskapade miljöer.²⁰

I förhållande till sådana teoretiska utgångspunkter uppstår en uppsjö av intressanta potentiella forskningsområden: Hur bidrar idrotten till att reproducera normalitet (även om elitidrottskroppen knappast kan sägas vara ”normal” i betydelsen genomsnittlig!) och hur kan den bidra till att utmana, förändra och frigöra? Vilka sammankopplingar

¹⁹ Connell 1987, s. 81.

²⁰ Siebers 2008, s. 3, Mitchell & Snyder 2000, s. 2, McRuer 2006, s. 1, 2. Pedagogen Kim Wickman diskuterar i sin avhandling frågor om och hur rullstolsburna idrottare utmanar och omvandlar normer kring elitidrott och vad det innebär att vara ”able” respektive ”dis-able” (Wickman 2008).

mellan kroppsprestation och socialt värde och status bidrar idrotten till att framhålla?²¹ Och hur kan idrott för funktionshindrade förstås i ett sådant perspektiv, med dess olika grenar och regelverk, de indelningar som görs på grundval av funktionshinder och de nya former för kroppslig prestationsförmåga som uppstår? Den kategoriseringsproblematik som finns kring idrott för funktionshindrade tydliggör att kroppsfunktionalitet är en i högsta grad relativ och glidande skala, vilket kan exemplifieras av diskussionerna inför OS 2008 om huruvida Oskar Pistorius – den sydafrikanske löpare vars benproteser från vissa håll menades ge honom otillbörliga fördelar – skulle tillåtas att tävla mot funktionsoberindrade idrottsmän.²²

Idrotten står för en uppsättning etiska värden och ett ständigt flöde av kroppar att förstå och förhålla sig till i vardagens kulturella sammanhang – oavsett om man gör det genom att bejaka eller ta avstånd.²³ Den genomsyras av diskurser om naturlighet, samtidigt som den är en helt igenom kulturell verksamhet formad av såväl sitt historiska framväxtsammanhang som av hyperaktuella kulturella omvandlingsprocesser i vår samtid, inte minst sådana som är förbundna med kommersialisering. Donna Haraways resonemang om cyborgen, en kritisk figur som utmanar det tänkande som fetischerar naturen och ”det naturliga” som överordnat värde, ligger här nära till hands.²⁴ Dagens sk. kompressionskläder, vilka berörs i Viveka Berggren Torells artikel, som påstås kunna påverka kroppsliga processer genom att muskler pressas samman vilket får det syresättande blodet att flöda snabbare, utgör ett konkret exempel på människa-teknologisymbios i gränslandet mellan kultur och natur.

Som fenomen uppvisar idrotten såväl kontinuitet och ”seghet” som rörlighet och föränderlighet. Många av dess yttringar uppvisar en stark förändringsobenägenhet, vilket kan illustreras av den marginaliserade roll som kvinnliga utövare av de populära lagidrotterna fotboll och hockey intar i jämförelse med manliga utövare, liksom av de seglivade strukturer som präglar sammansättningen av aktörer i många av idrottsrörelsens styrelser. Men som flera av texterna i denna antologi visar utgör den fysiska aktiviteten samtidigt ett föränderligt landskap, ett landskap som i dubbel bemärkelse befinner sig i rörelse. Att erbjuda förståelser för idrottens omvandlingar och sammansmältningar med andra

21 Turner 2001, s. 252-266.

22 Jönsson 2008.

23 Cole 2006, s. 344.

24 Haraway 2000. Se vidare Apelmos artikel i denna antologi.

kulturella fenomen genom att relatera dem till bredare samhällsprocesser torde vara oundgängligt för att finna nya fruktbara perspektiv och nå nya insikter. En dynamisk humanistisk och samhällsvetenskaplig idrottsforskning måste självfallet låta sig berikas av de begrepp, teorier och processer som förs fram i vetenskapssamhället i stort. Genom att delta i dessa diskussioner kan idrottsforskare samtidigt visa på idrotten som ett relevant och fruktbart område för kultur- och samhällsforskning.

Samtliga av de ingående artiklarna i denna bok hämtar inspiration från kulturstudiernas breda kulturbegrepp. Kultur betraktas här inte som ett ting eller som statiskt och homogent. Det handlar om meningsdimensioner i ständigt rörliga och interagerande processer, praktiker, institutioner, händelser och texter – om kultur som någonting som *görs* snarare än någonting som *är*.²⁵ Idrottandets vardagliga praktiker analyseras därmed som meningsfulla. Det analytiska intresset riktas mot människors upplevelser och perspektiv, deras drivkrafter och identitetsskapande. I cultural studies tradition utmärks texterna, vidare, av självreflexivitet från forskarnas sida och av en teoretisk eklekticism där inspiration hämtas från olika fält och discipliner.²⁶

Antologins kapitel behandlar en rad olika aspekter av idrott och fysisk kultur: den fysiska aktivitetens föränderliga former och hybridiseringar, kroppens och klädesplaggens samspel i utövandet, kulturindustrins ekonomiska och sociala aspekter, simhallens rumsliga praktiker, medierepresentationer och genuspositioner, rörelsemönster som filosofisk inspirationskälla, datorspelande som idrottslig simulering samt idrotten som arena för kroppsligt lärande och för produktion av kroppslig normalitet och avvikelse. Bidragen omspannar en uppsjö av teoretiska perspektiv, metoder och källmaterial. Här finns fenomenologiska intervjubaserade texter som söker fånga den idrottsliga praktiken och den subjektiva kroppsliga upplevelsen av idrottande. Etnografiska metoder utgör ett annat inslag, jämte diskursanalyser. En fråga som behandlas ibland explicit och ibland mer implicit i bidragen är den om hur dessa aktiviteter förhåller sig till den ovan nämnda dikotomi där natur och kultur betraktats som separata sfärer. Den kontextmedvetenhet som utmärker kulturstudiefältet aktualiseras i bokens bidrag genom diskussioner om bland annat rummets betydelse och om kroppen som utgångspunkt i formande av erfarenheter. Här finns även diakrona

25 During 2005, s. 6, Bocoock 1992, s. 232.

26 During 2005, s. 8, 23.

kontextualiseringar genom diskussionerna om det moderna och det senmoderna samhället och om hur föränderliga former för kroppslig fostran och anpassning har utgjort, och utgör, kulturellt betydelsefulla och betydelsebärande praktiker. Boken är disponerad i tre tematiska rubriker: "Nationalitet, etnicitet och genus", "Idrottens gränstrakter" samt "Kroppsligt kännande och kunnande".

Nationalitet, etnicitet och genus

John S. Hellström utforskar i artikeln "Manlighet och modernitet: mediekonstruktionen av Ingemar Johansson som nationell hjälte" hur Johansson i svensk 1950-talspress gestaltades som ett förkroppsligande av nationella och samtidigt manligt kodade kulturella värden. Hjältekroppens fysiska prestationer fick, genom mediernas produktion och spridning av berättelser i det moderna samhället, en starkt identitets-skapande kulturell funktion i den föreställda gemenskapen. Ingemar Johansson representerades som en *modern* boxare och anslöts därmed till en tidstypisk tankefigur om Sverige som ett modernt föregångsland. Hellström visar hur pressens framställning speglar kulturella förhandlingsprocesser kring den kontroversiella boxningssporten, där en fysiskt stark och aggressiv manlighet bara med viss möda kunde sammanlänkas med den skötsamme moderne svenske mannen. Följaktligen representerades Ingo som stark men disciplinerad, en person som inte brukade mer våld än nödvändigt, rentav som en slags symbolisk triumf för den svenska välfärdsmodellen.

Hjälteberättelser som den om Ingo hålls alltjämt levande i vår samtid, i ett ofta nostalgiskt färgat nationellt historiemedvetande. Om denna idrottshistoriska minneskultur resonerar Helena Tolvhed i sin artikel "Idrottshistoriska utmaningar och periferier. Om kritisk historieskrivning och idrottskvinnan som normbrytande figur". Hon pekar på de selektiva processerna kring kollektiv hågkomst och glömska, där kvinnors marginaliserade position inom idrotten i det förflutna motsvaras av en undanskymd plats i det idrottshistoriska minnet. Tolvhed argumenterar för vikten av att synliggöra och inkludera denna historia utifrån demokratiska värderingar om jämställdhet och deltagande. I en analys av veckopressmaterial 1948–1972 analyseras hur medierade representationer av idrottskroppar genomsyras av nationella och könade logiker som via

visuella och textuella tekniker markerar kropparna som förenliga med etablerade förståelser av svensk manlighet och svensk kvinnlighet.

Ella Johansson utforskar badandets och simmandets rum med fokus på hur kulturella normer och regler kring hygien och kroppers interaktioner kommer till uttryck här. Hon undersöker i artikeln ”I Sverige simmar vi tillsammans: Simkunnighetens etnografi” hur badlivet och simningen organiseras ”uppifrån”, men fältstudien i en mångkulturell förort visar även hur besökarna använder badet i praktiken. Johansson analyserar praktiker kring nakenhet och klädsel och hur rummet segregeras på basis av ålder med särskilda vuxensimtider. Studien visar bland annat att besökare med ”svensk-svensk bakgrund” i hög utsträckning inte förefaller uppfatta de tider då badet är öppet för alla som tider som är tänkbara för dem själva att bada på. Den etniska segregering som inte får förekomma ”i ett svenskt bad” har således kommit till stånd genom att man officiellt har en ålderssegregering.

Idrottens gränstrakter

David Cardell fokuserar i artikeln ”Barnidrottens spridning, kulturindustrin och kulturstudiernas möjligheter” på hur evenemang, nöjesparker och lekland ordnas för barns konsumtion genom inslag av idrottsliknande verksamheter. I diskussionen om hur dessa sammanhang ordnas för att sprida varumärken och för att vinna ekonomisk framgång understryker Cardell betydelsen av att söka kunskap om både produktion och konsumtion. Genom att beröra kulturstudiernas konsumtionsfokus och den kritiska teorins resonemang om produktion och distribution samt varufiering utmanar Cardell de ensidiga forskningsperspektiv som fokuserat endera konsumtion eller produktion. Bidraget visar således på en möjlig fruktbar väg för kritiska och flerdimensionella kulturstudier som kan behandla praktiker av idrottsligt och kulturellt slag samt dess samhälleliga förutsättningar.

Jesper Thiborg behandlar i ”Tävling i datorspel – från lek med elektronik till e-sport” e-sportens framväxt och organisationsformer. Inledningsvis ger Thiborg en historisk bakgrund till e-sporten som fenomen genom att fokusera på tävling i arkadspel. Begreppet sportifiering används för att belysa och förstå den process som datorspelande inbegripits i, där organisationer uppkommit för att med tiden utveckla

idrottsliknande system för tävlan i olika grenar. Thiborg går igenom de dominerande organisationernas verksamhet och resonerar om hur de anknyter till den moderna idrottsverksamhetens sfär. Vidare lyfter Thiborg frågor om e-sportens framtid, om den kan komma att vinna erkännande på ett liknande sätt som idrott med fysiskt fokus.

Johan Arnegård och Klas Sandell sätter i sin artikel "Idrottens gränstrakter: Om äventyrsidrott och friluftssport" fingret på idrottens definitioner och historiska bakgrund, och identifierar två framträdande samtida omvandlingsprocesser: friluftslivets sportifiering (i betydelsen att instrumentella inslag från tävlingsidrotten har vunnit insteg i traditionella friluftaktiviteter) samt idrottsaktiviteternas frigörelse från landskapet ("landskapsdekontextualisering", till exempel genom att "friluftsporter" idag kan bedrivas i kontrollerade inomhusklimat). Här sker, menar Arnegård och Sandell, en viktig och helt grundläggande omförhandling av idrottsaktiviteternas organisering.

Även parkour, som är ämnet för Kalle Jonassons artikel, "Ett alternativ till kritik? Om parkour, Michel Serres och 'konsten att spåra'", kan sägas överbrygga hävdvunna dikotomier som stad och land, natur och kultur. Här står människans samspel med den fysiska, rumsliga miljön i fokus. Parkour är ett exempel på en ny form av fysisk kultur som efterträder den idrott som så intensivt präglats av den moderna projektets fokus på individ, prestation, mätbarhet och rekord. För Jonasson handlar parkour om att använda platser på innovativa sätt som skapas tillfälligt i stunden och situationen, vilket han tar fasta på som en metafor för ett frigörande från absolut mening och ursprungliga syften. Parkour utgör inte en idrottsutövning med regler och kroppspraktiker att lära sig utan det handlar om anpassningsförmåga, om det situationella, kontextuella och tillfälliga användandet av rummet, om spårning i motsats till att göra åverkan och efterlämna spår, om att "göra" snarare än inta rum. I egenskap av gränsöverskridande figur som genom att använda omgivningen på nya och innovativa sätt ger nya perspektiv och bygger upp egna världar blir parkourutövaren för Jonasson en metafor för filosofen Michel Serres strävan att knyta samman och inkludera snarare än att, som i den kritiskt-analytiska traditionen, upplösa och plocka isär genom att dekonstruera.

Kroppsligt kännande och kunnande

I Viveka Berggren Torells ”Hellre lätt och snabb än väl skyddad: Om fotbollskläder relaterat till hälsa” diskuteras sportkläder mellan den kommersiella idrottens krav, hälsa (skadeskydd och sjukdomsförebyggande) och spelarens subjektiva erfarenheter av kläder kopplat till prestationsförmåga. I sina analyser av intervjuer med fotbollsspelare visar hon, med avstamp i Merleau-Pontys kroppsfenomenologi, hur förnimmelser av lätthet och luftighet kopplas samman med förnimmelsen av snabbhet och möjligheten att prestera maximalt. Skyddsfunktionen hamnar i skymundan – de ultralätta skorna ger mindre skydd och benskydd används sällan i vuxen fotbollen – vilket Berggren Torell ser som kulturella uttryck för ett självbestämmande över kroppen och den för lagidrotten utmärkande betoningen på uppoffring för kollektivet. Berggren Torells analys tar fasta på kroppen inte som ett objekt mot vilket uppmärksamhet riktas, utan istället som det som man förnimmer eller ”tar in” världen genom. Med utgångspunkt i Polanyi belyser Berggren Torell kropparnas lagrade erfarenheter, deras ”tysta kunskap” om hur man kan göra i en viss situation för att uppnå ett visst resultat, också när tiden mellan tanke och utförande måste begränsas till närmare noll (som i idrott). Här utmanas den cartesianska idén att det som gör oss till människor är att vi tänker.

Även Åsa Bäckström inspireras i ”Sinnligt kunnande och lärande: Balans och proprioception ur ett samhällsvetenskapligt perspektiv” av Merleau-Pontys fenomenologi och av Polanyi. Hon diskuterar det ”tysta” kroppsliga kunnandet i skateboardåkandets läroprocesser som en känsla av balans och plats i rummet. Genom den levda kroppen, som är aktiv och i rörelse, förstår vi vår omvärld i en sorts kunskap bortom det verbala, i det perceptiva möte där kropp, tanke och plats smälter samman. Lärandeprocesserna handlar om att öka sin kroppsliga medvetenhet, att känna efter hur balans – så centralt för skateboardåkande – kan uppnås. Bäckström analyserar skateboardcoachernas sätt att placera den upplevande kroppen i fokus och låta den leda lärandet. Bäckströms artikel understryker betydelsen av att pedagogen inte lämnar det kroppsliga kunnandet oreflekterat utan istället medvetandegör, teoretiserar och försöker att förstå dess betydelse. För detta krävs någonting som går utöver såväl den traditionella femsinnesmodellen som den förenklade cartesianska tudelningen mellan kropp och tanke.

I Elisabet Apelmos artikel "Att bli kär i en rullstol: Kropp, kön och teknologi" undersöks vilka betydelse som tekniska hjälpmedel och sportutrustning kan ha för funktionshindrades självuppfattning och självrepresentation. Apelmo analyserar, med utgångspunkt i intervjuer och videodagböcker, hur unga kvinnor med fysiska funktionsnedsättningar förhåller sig till sina kroppar och till idrott som socialt fält. Med avstamp i cyborgens som en hybridfigur som utmanar föreställningar om kroppslig normalitet och organisk helhet utforskas hur tekniska hjälpmedel blir del av de unga kvinnornas identitetskonstruktion, hur de införlivas i deras representation och uppfattning av sig själva som unga kvinnor och som idrottare. Från en oppositionell position i gränslandet ifrågasätter de genom sin idrottsutövning – för vilken de tekniska hjälpmedlen är centrala – såväl en handikappdiskurs inriktad på passivitet, brist och personlig tragik som en könad idrottsdiskurs. Härigenom utmanas en rad dikotomier: mellan organism – maskin, naturlig – artificiell, kropp med funktionsnedsättning – kropp utan funktionsnedsättning, aktiv – passiv, normal – avvikande samt kvinnligt – manligt.

Referenser

- Alvesson, Mats, *Tombhetens triumf: om grandiositet, illusionsnummer & nollsummespel*, Atlas i samarbete med Liber, Stockholm, 2006.
- Andrews, David L. "Coming to Terms with Cultural Studies", i *Journal of Sport and Social Issues* 26(1), 2002.
- Axelsson, Bodil & Johan Fornäs (red.), *Kulturstudier i Sverige*, Studentlitteratur, Lund, 2007.
- Bocock, Robert, "The Cultural Formations of Modern Society", i Stuart Hall & Bram Gieben (red.), *Formations of Modernity*, Cambridge, 1992.
- Cole, C.L., "Close Encounters: Sport, Science, and Political Culture", i Toby Miller (red.) *A Companion to Cultural Studies*, Blackwell, Malden, Mass., 2006.
- Connell, R. W., *Gender and Power*, Stanford University Press, Stanford, 1987.
- During, Simon, *Cultural Studies: A Critical Introduction*, Routledge, London, 2005.
- Engström, Lars-Magnus, *Idrott som social markör*, HLS, Stockholm, 1999.
- Fiske, John, *Television culture*, Methuen, London, 1987.
- Frank, Thomas, *One Market Under God*, Anchor Books, New York, 2001.
- Gustafsson, Claes, *Ett slags samtal*, Royal Institute of Technology, Department of Industrial Economics and Management, Stockholm, 2005.
- Haraway, Donna, "A cyborg manifesto: Science, technology and socialist-feminism in the late twentieth century", i David Bell & Barbara M. Kennedy (red.), *The cybercultures reader*, Routledge, London, 2000.
- Hughson, John, David Inglis & Marcus Free, *The Uses of Sport: A Critical Study*, Routledge, London, 2005.

- Hughson, John, "Ethnography and 'physical culture'", i *Ethnography* 9(4), 2008.
- Jönsson, Kutte, "Fallet Oscar Pistorius – om diskriminering, normalitet och anständighet", 2008, [www] http://www.idrottsforum.org/features/bosse+kutte/pistorius_jonkut.pdf (hämtad 2011-01-11)
- Kellner, Douglas, "Critical Theory and Cultural Studies: The Missed Articulation", i McGuigan, Jim (red.), *Cultural methodologies*, Sage, London, 1997.
- Lefebvre, Henri, *The production of space*, Basil Blackwell, Oxford, 1991.
- Lehtonen, Mikko "Spaces and Places of Cultural Studies", i *Culture Unbound* 1, 2009.
- McGuigan, Jim, "The Politics of Cultural Studies and Cool Capitalism", i *Cultural Politics: an International Journal* 2(2), 2006.
- McRuer, Robert, *Crip theory. Cultural Signs of Queerness and Disability*, New York University Press, New York, 2006.
- Miller, Toby, *Sportsex*, Temple University Press, Philadelphia, 2001.
- Mitchell, David T. & Sharon L. Snyder, *Narrative Prosthesis. Disability and the Dependencies of Discourse*, 2000.
- Ohl, Fabien, "Staging identity through consumption: exploring the social uses of sporting goods", i Steven J. Jackson & David L. Andrews (red.), *Sport, culture and advertising: identities, commodities and the politics of representation*, Routledge, New York, 2004.
- Power, Nina, *One-Dimensional Woman*, Zero Books, Winchester, 2009.
- Smythe, Dallas W. & Tran Van Dinh, "On Critical and Administrative Research: A New Critical Analysis", i *Journal of Communication*, 33, 1983.
- Siebers, Tobin, *Disability Theory*, University of Michigan Press, Ann Arbor, 2008.
- Sokal, Alan, "A Physicist Experiments with Cultural Studies", i *Lingua Franca* May/June: 62-64, 1996.
- Steinert, Heinz, *Culture Industry*, Polity, Cambridge, 2003.
- Turner, Bryan S, "Disability and the Sociology of the Body", i Katherine D. Seelman, Michael Bury & Gary L. Albrecht (red.), *Handbook of disability studies*, Sage Publications, Thousand Oaks, Calif., 2001.
- Young, Iris Marion, *Att kasta tjejkast. Texter om feminism och rättvisa*, Stockholm, Atlas, 2000.
- Wickman, Kim, *Bending mainstream definitions of sport, gender and ability: Representations of wheelchair racers*, Pedagogiska institutionen, Umeå Universitet, Umeå, 2008.
- Zizek, Slavoj, "A Plea for Leninist Intolerance", i *Critical Inquiry* 28(2), 2002.